

Nieuwsbrief Vrienden van de Antwerpse Madonna's

Voor Kruls en Beeld vzw
opgericht in 1904

Afgiftekantoor Antwerpen
Nieuwsbrief, nr. 23 [15de jaargang (2016), 1-2]
v.u.: R. Vanoystaeyen,
Vremdesesteeweg 92, 2530 Boechout

Inhoud

Redactioneel	
3	<i>Voorwoord</i>
Wim Strecker	
4	<i>Te verwachten</i>
Wim Strecker	
5	<i>Twee kruisbeelden en de Boerenkrijg (1798)</i>
Wim Strecker	
6-10	<i>Restauraties en herplaatsingen in 2015</i>
Wim Strecker	
11	<i>Twee zittende Madonna's, maar een wereld van verschil</i>
Markus Oudejans	
12	<i>Madonna Rijnpoortvest 18 gerestaureerd</i>
Freddy Rouchet	
13	<i>Erfgoeddag 24 april 2016: Maria, een bijzondere vrouw!</i>
Redactioneel	
13	<i>App Erfgoeddag (Universiteit Antwerpen)</i>
Jos Dobbeleers	
14-21	<i>Van de 'Bedrukte Moeder Gods' naar 'Hulp der Christenen' (Antwerpse processiemadonna's, 4)</i>
Redactioneel	
22-23	<i>Vrienden van de Antwerpse Madonna's</i>
23	<i>Publicaties</i>

Info en colofon

Vrienden van de Antwerpse Madonna's ondersteunen *Voor Kruis en Beeld* vzw (Kardinaal Mercierlei 7, 2600 Antwerpen), bij de projectrestauraties van Antwerpse Onze-Lieve-Vrouwe- en ander heiligenbeelden en hun bijwerk: het beeld H. Begga (Begijnhof), de beelden van Onze-Lieve-Vrouw met Kind van de Eiermarkt 29 hoek Sudermanstraat, van de Markgravestraat 17 en van de Grote Markt 60 ('op de Tromp').

Een financiële ondersteuning is welkom op onze projectrekening: **BE10 0000 0000 0404** van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21, 1000 Brussel en de mededeling: "**128/2753/00071 – Voor Kruis en Beeld, Antwerpen**" – (Ter info, BIC-code: **BPOTBEB1**)

- Drie soorten ondersteuning: 40 euro, 125 euro en 250 euro verhogen onze mogelijkheden tot verfraaiing en het behoud van de beelden, waarvoor dank. Financiële aftrekbaarheid wordt u toegekend vanaf 40 euro.
- Legaten voor de werking van de vereniging zijn steeds welkom; raadpleeg uw notaris.

Website: www.verbeelding.be – E-mail: info@verbeelding.be

Op de voorkaft: de terugplaatsing van het beeld van Sint-Antonius abt in de Sint-Antoniusstraat 70 (foto WS, 4 juni 2015)
Fotoverantwoording: alle foto's © Wim Strecker (WS), tenzij anders vermeld. – Lay-out: Wim Strecker

Uitstel is geen afstel !

Beste Madonnavriend,

Heb je ons gemist de vorige maanden? Zo ja, dat is positief... maar we laten u niet langer wachten.

Mei en juni, de zomer doet zijn intrede, nieuwe geuren, kleuren en klanken in 't vooruitzicht.

Al hetgeen er aan constructieve werking gebeurde in de vereniging krijg je op de volgende bladzijden voorgeschoteld.

Dikwijls verloopt een planning helemaal niet zoals verwacht, en vele struikelstenen kwamen ons langs de weg tegemoet.

De door u gekende projectrekening die aan onze vereniging werd toegekend voor het project 2014-2015 loopt ten einde op 30 juni 2016. Een nieuwe aanvraag werd ingediend voor onze werking in een volgende tijdspanne. De Koning Boudewijnstichting deelt ons mee dat het referentienummer L82753 intussen behouden blijft.

Surf in juli ook naar onze website, dit is een eenvoudige manier om vlug op de hoogte te zijn.

We willen ons graag bij u verontschuldigen voor het lang uitblijven van het 'goede nieuws', en wensen u zelfs proficiat voor uw geduld!

De redactie.

Mededelingen

- Totaal onverwacht moesten wij op 25 september 2015 afscheid nemen van ons lid Leo Janssens. Onze vereniging is dankbaar voor de jaren dat wij met Leo mochten samenwerken, maar mist nu zijn persoonlijkheid in het uitvoeren van verschillende praktische werkzaamheden.
- Dat restaureren niet de enige manier is om de gevelbeelden in Antwerpen te behouden, bewijzen twee tussentijdse herstellingen. Ofwel is het de tand des tijds, ofwel zijn het accidenten die voorkomen na opkuisen van gevels van panden. Dirk Lenaerts zorgde voor het herstel van 1) Johannes Nepomucenus op de gevel: Lange Nieuwstraat en Parochiaanstraat, en 2) de H. Familie op de gevel Sint-Paulusplaats (Oudemansstraat 34).

In 2015 ontving *Voor Kruis en Beeld* een belangrijke som van de *Vereniging Cornelis Floris*¹ bedoeld voor de restauratie van Antwerpse religieuze gevelbeelden. Zeker en vast zal de **Calvariegroep van de Paardenmarkt**, buiten opgesteld aan de Sint-Antoniuskerk, hiermee kunnen behandeld worden.²

Mogelijk gaat tevens een Borgerhoutse Madonna met deze steun kunnen worden gerestaureerd.

Er werd gedacht aan het gevelbeeld van de **Appelstraat 79, hoek Oudstrijdersstraat**, een beeld in 1937 gekapt door Corneel Louis Vermeulen (Deurne, 23 december 1873 - Berchem, 14 juni 1962). Deze Onze-Lieve-Vrouw is opmerkelijk aan weerszijden voorzien van twee verticaal geplaatste koperen tekstbanden "Ave" en "Maria", die vroeger werden verlicht. Ook bevat het een ingemetst offerblok aan de gevelkant van de Oudstrijdersstraat. In de dekplaat zijn twee geldsleuven aangebracht met de teksten "Onze Lieve Vrouw", "Offer" en "Licht".

Een andere Madonna, die van de hoek **Bleekhofstraat en Kroonstraat 159**, is een waardig alternatief mocht bovenstaande restauratie niet kunnen doorgaan. Het beeldhouwwerk met titel 'Onze-Lieve-Vrouw van Barmhartigheid' dateert van 1866 en staat iconografisch mogelijk in verband met de daar vroeger nabijgelegen garensblekerij en de devotie tot

'Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw'. Volgens Thysen (1922, p. 320) zou de mantel van Maria bezaaid zijn met een hermelijnmotief. Nu kun je enkel onbestemde nopjes zien. Kan het dat er sneeuwvlokjes en geen 'hermelijn' op het kleed zijn gesuggereerd? Een restauratie kan uitsluitsel geven. Hoe dan ook, dat historische beeld, ooit veelvuldig herschilderd, is dringend aan een competente conservatie- en restauratiebehandeling toe (zie foto hieronder)

Er wordt dringend gezocht naar contact met de eigenaar van beide panden, wie kan ons helpen?

Hieronder: de Madonna Bleekhofstraat en Kroonstraat 159 in 2016 - foto Markus Oudejans

- 1 De vzw 'Vereniging Cornelis Floris', een 'Vereniging voor de bescherming van het cultureel en historisch patrimonium' (in Vlaanderen), werd in 1969 opgericht door Graaf Daniel Le Grelle. Huidig voorzitter is barones Francine de Nave.
- 2 Zie: Wim Strecker, 'De calvarie van de verdwenen Kalkbrug bestaat nog', Nieuwsbrief Vrienden van de Antwerpse Madonna's nr. 22 (2015), p. 12-13.

Twoe kruisbeelden en de Boerenkrijg (1798)

Wim Strecker

Linksboven: in de Onze-Lieve-Vrouw en Sint-Leodegarius in Bornem wordt het restant van een calvariekruis bewaard dat bij de Boerenkrijg in 1798 werd beschadigd. De natuurstenen Christusromp is op de rug gesigneerd en gedateerd "W. POMPE FECIT 1768". – Zie: Léon van Liebergen [red.], *'Walter Pompe, beeldhouwer, 1703-1777'* (tentoonstellingscatalogus), Museum voor Religieuze Kunst, Uden, 1979), cat. 178, p. 68 (afb 37, p. 61) – (opname uit 1943, KIK B051195).

Linksonder: de Christus aan het kruis van de calvarie aan de Paardenmarkt in Antwerpen. De oude toeschrijving aan Walter Pompe lijkt niet ongegrond, vergelijk vnl. de vorm van het lendendoek met die in Bornem. (foto WS, 2016)

Rechtsboven: het calvariekruis in de tuin aan de Sint-Paulusstraat, dat in 1912 door de Koninklijke Burgerkring aan de Sint-Pauluskerk geschonken werd (foto WS, 2016). Het figureerde dat jaar in de Consciencestoet bij een van de praalwagens die de 'Boerenkrijg' uitbeeldden. Iconografie en gedenkboeken getuigen ervan, hieronder een foto met de stoet aan het Atheneum – (detail uit prentbriefkaart E.S. à B, verz. WS). De wagens van de Burgerkring werden ontworpen door Jos. Ratinckx, beeldhouwer Jules Weyns werkte er aan mee. In de literatuur omtrent deze Christus aan het kruis is wel de gift genoteerd, niet de oorspronkelijke herkomst of de vervaardiger.

In het **Begijnhof** ging in 2015 de restauratie-campagne gestaag verder. Geneviève Hardy nam in de tuin de H. Begga onder handen, een terracotta beeldhouwwerk dat flink wat schade had opgelopen. Na behandeling verhuisde het opgeknapte heiligenbeeld naar het interieur van de Begijnhofkerk, nabij het altaar; een buitenopstelling was niet meer aan te raden. De nu lege sokkel in de tuin wacht op een andere invulling.

Een omgekeerde beweging maakten ooit de vrijstaande natuurstenen beelden van de Oudtestamentische hogepriesters Aäron en Melchisedech, werk van J.B. De Cuyper (1807–1852) uit 1835. Ze stonden aanvankelijk nabij het altaar in de kerk, maar werden in 1889 bij de Calvarie in de tuin geplaatst. Daar verkommerden ze stilaan zodat al lang een ingreep nodig was. G. Hardy redde wat er te redden viel en maakte ze weer presenteerbaar. Aäron kreeg zoals weleer opnieuw een wierookvat als attribuut.

Meteen werd ook de lacune in de linkerarm van Christuscorpus van de Calvarie bijgewerkt.¹

Verder zorgde dezelfde restauratrice ook voor een behandeling van de zogenaamde 'Onze-Lieve-Vrouw aan de pomp' in de tuin. Dit door een kleine pergola belommerde natuurstenen beeldhouwwerk vroeg al lang voor een beschermende behandeling.² Het is het enige tot

duisver nog bestaande beeld van een zekere J.F. Van Havre [Havré], die zijn werk signeerde en op de dag na dateerde '7 mei 1727'.³

Dit is al het zoveelste jaar op rij dat het beeldenpatrimonium van de tuin en begijnhofgevels kon worden behandeld. De klus is evenwel nog niet klaar, bovendien moet opvolging van de vroeger behandelde beelden ook gebeuren. Zo blijkt de H. Barbara, een witgeschilderde houtsculptuur⁴ die in 2008 werd gerestoureerd, al aan een grondige herbehandeling toe. Er is – om financiële redenen – te lang gewacht bij de eerste tekenen van degradatie, in de toekomst gaan de kosten nog oplopen...

1 De calvariegroep is een in cementmortel gegoten beeldhouwwerk uit 1980. Toen 'steunde' de Vlaamse Toeristenbond (VTB) deze 'restauratie' van de originele groep uit 1822 (die geruisloos verdween). [zie: Van Brabant 1979, p. 46–47; Olyslager 1990, p. 175].

2 In het studiejaar 2004–2005 werd hiervoor reeds een kunsthistorisch en materiaaltechnisch vooronderzoek opgesteld door Marianne Destoop, studente van de opleiding Conservatie/Restauratie Studio Steen van

de KASKA (Academie). Financiële middelen waren toen niet voorhanden om tot een behandeling over te gaan.

3 "j,f, Van Havre fecit / D, 7 MEY 1727". staat achteraan ingebeiteld in de steen (geïntegreerde voetplaat). M. Destoop kon deze datum terugvinden in een stuk uit het Bisschoppelijk archief, het gaat om de betalingsdatum, het werk kostte 77 gulden: "1727: 7 meij aan Monsr Havré voor een lieve vrouwen belt op de pomp bij quitantie ... gl 77,-" [ABA 101 f°82].

4 Lindenhout, 170 cm, uit 1849 van de hand van P.J. De Cuyper en afkomstig uit de Begijnhofkerk.

1. Het geconsolideerde en herschilderde beeld van de H. Begga nabij het altaar in de begijnhofkerk en 2. voor de behandeling, op een pijler in de tuin. – 3. Onze-Lieve-Vrouw aan de pomp, na behandeling. – 4 en 5. De beelden van de hogepriesters Aäron (met wierookvat) en Melchisedech (met broden en een kruik) nabij de calvarie, eveneens na de consolidering en herschildering.

In de Sint-Andriesparochie kwamen dit jaar vier religieuze gevelbeelden aan bod. Twee afgenomen beelden kwamen gerestaureerd terug en twee werden in situ behandeld.

In de **Sint-Antoniusstraat** zorgde restauratrice Noortje Cools voor een heuse transformatie van het daar sinds eeuwen aanwezige beeld van de H. Antonius abt.

Omdat het de eerste maal was dat het beeldhouwwerk professioneel behandeld werd kon niet ingeschat worden wat het resultaat ging opleveren. Na vrijlegging van de sculptuur bleek maar pas om welk een waardevol beeldhouwwerk het ging. Een oude toeschrijving aan Michiel (I) Van der Voort (1667-1737), destijds betwist, kan vandaag maar al te zeer beantwoorden aan de werkelijkheid.

De ontbrekende lantaarn werd geleverd door de naburige elektriciteitswinkel.

Op 4 juni 2015 werd het beeld herplaatst en op 7 juni onder ruime belangstelling ingezegend door pastoor Rudi Mannaerts; aansluitend ging onder een stralende zon een receptie door aan het plein voor de Jeugdherberg.

In de laatste weken van juli tot begin september 2015 kreeg de Onze-Lieve-Vrouw met Kind van het hoekpand **Bogaardestraat, Schoytestraat 40** een conserverende behandeling, een 15-tal jaar na de vorige ingreep.

Zowel beeld, console als baldakijn werden behandeld door Geneviève Hardy. Ze reconstrueerde de console een weinig en bracht ook een blauw gevelveld aan.

In dezelfde periode herschilderde David Natidze de Madonna van de **Prekersstraat 57**; de vorige grondige restauratie dateerde van een decennium eerder. Het in terracottakleur geschilderd

beeldhouwwerk kreeg twee gouden accenten. Het kruisje van de rijksappel werd verguld en Maria kreeg een nieuw bijgemaakte vergulde scepter. Bij deze aanvulling is een oude beschrijving – die vermeldt dat ze een lelie in haar rechterhand droeg – aan de aandacht ontsnapt.

Tenslotte kwam op de hoek van de **Leeuwenstraat en Reyndersstraat 26-28** de 'Onze-Lieve-Vrouw van de Rijenhoek' terug. Het hoekpand droeg reeds in 1707 een Madonnabeeld, destijds door het buurtgenootschap 'van de Rijenhoek' geplaatst en onderhouden.

De huidige eigenaars van het pand waren zich bewust van het historisch belang van deze hoek en lieten hier een reconstructie uitvoeren zowel van het winkelpand als de restauratie van de winkelpui. Ook het gevelbeeld ontsnapte niet aan hun aandacht. De Madonna, gerestaureerd door Noortje Cools, werd door de bouwfirma herplaatst op 24 november 2015. Op 8 december volgde de afwerking met het aanbrengen van het baldakijn, een hernieuwde consolemantel (die Markus Oudejans uitvoerde), de lantaarn, kronen, scepter en duif.

Een inzegening van het geheel wordt verder met de eigenaars besproken.

Raadpleeg weldra onze website.

Boven: Madonna Leeuwenstraat, Reyndersstraat 26-28.
Onder: Madonna Bogaardestraat, Schoytestraat 40, met
bijgewerkte console

Twee zittende Madonna's, maar een wereld van verschil

Wim Strecker

Het madonnabeeld van de Kleine Markt (Jos Mertens, 1888) werd in het begin van 2016 volledig opgeknapt door Levanto in opdracht van de stad Antwerpen. Zowel de oude pompstijl met schutterselementen als het erop rustende beeldhouwwerk werden netjes herschilderd.

De zittende Madonna op de Paardenmarkt op het trottoir voor het godshuis Almaras, is minder bedeed. Het nooit geschilderde natuurstenen beeldhouwwerk (Bruno Gerrits, 1922) is erg aangetast. Er zijn barsten, de rechterhand van het Jezuskind ontbreekt en de zwarte korstvorming ontsiert.

Madonna Rijnpoortvest 18 gerestaureerd

Markus Oudejans

Tijdens de zware hagelstorm van 9 juni 2014 bleef ook het patrimonium niet gevrijwaard van het natuurgeweld.

Een tot dan toe onzichtbaar aangezet gedeelte aan het beeldje Onze-Lieve-Vrouw met Kind aan de Rijnpoortvest 18 werd getroffen en is daarbij losgekomen. Het frêle afgebroken stenen beentje met voet kon niet meer worden teruggevonden.

Niet lang daarna kwam de vraag tot bij mij dit beeldje te herstellen.

Ik heb ervoor gekozen de restauratie van dit beentje uit te voeren in de beproefde lythos restauratiemortel met als wapening binnenin rvs draadstang. Het wapeningsijzer werd stevig verankerd in de nog bestaande kalksteen zodat een volgende hagelbui dit gedeelte niet meer zal kunnen losslaan.

Als eindafwerking kreeg het beeldje een (transparante) hydrofugebehandeling, waardoor de kalksteen tenminste de eerst volgende jaren weer tegen de inwerking van water en vuil gevrijwaard zal zijn. — (26 mei 2016)

Boven: 5 september 2015

Onder: 24 mei 2016 – Foto's WS

Erfgoeddag 24 april 2016: Maria, een bijzondere vrouw!

Freddy Rouchet

De weergoden waren ons niet gunstig op deze erfgoeddag met als thema 'rituelen'. Er waren twee wandelingen gepland om 10 en 15 uur door Voor Kruis en Beeld.

Voor de aanvang van de wandeling tokkelden de hagelbollen op mijn regenscherm en een striemende wind zorgde voor de rest! Toch maar hopen dat er wat geïnteresseerden zouden opdagen. In de Waaistraat stonden er tot mijn verbazing een aantal mensen te wachten en ik hoorde hen zeggen dat de madonnawandeling niet zou doorgaan en er zelfs geen gids te bespeuren was!

Gelukkig klaarde de hemel uit en de gids stond paraat.

Met 12 personen begon de wandeling in een stralende zon! Een moeder met haar dochtertje, die meer oog had voor de diepe plassen waar ze met haar rubberen laarzen met veel enthousiasme kon in trappelen! Er werd aandachtig geluisterd en veel vragen gesteld.

Als slot van de wandeling was er een gidsbeurt in de Sint-Andrieskerk door pastoor Rudi Mannaerts. Dat bleek een misverstand! Met de ervaring die ik nog had uit de tijd dat ik onthaal deed in de Sint-Andrieskerk heb ik zelf de mensen rondgeleid in de kerk en het museum. Ook hier was er veel belangstelling en bewondering voor de vele mooie kunstschaten en kon ik hen ook een aantal rituelen duiden.

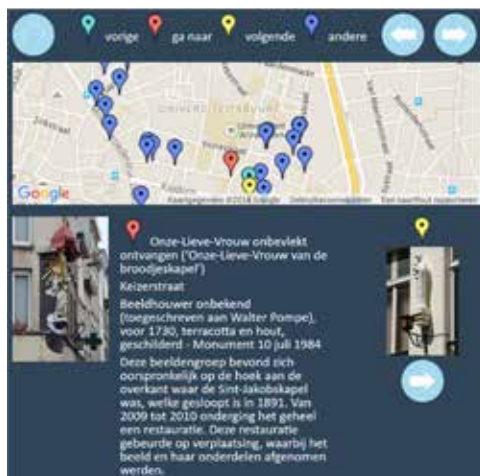
In de namiddag kwamen 20 mensen opdagen die een kwartier moesten schuilen tot de bui voorbij was. Uiteindelijk bleef het droog en werd deze wandeling een succes!

Conclusie: De aanwezigen op beide wandelingen waren zeer enthousiast en geboeid. Zij lieten zich gewillig omarmen door de mooie Madonna's. Enkele onder hen vroegen zelfs of het mogelijk was een wandeling te boeken voor de vereniging waartoe zij behoorden. En... de afwezigen hadden ongelijk!

App Erfgoeddag (Universiteit Antwerpen)

Tijdens Erfgoeddag 2016 organiseerden enkele masterstudenten van de Conservatiere restauratielabo's aan de Faculteit Ontwerpwetenschappen van de Universiteit Antwerpen rondleidingen in de Antwerpse binnenstad. Dit binnen het opleidingsonderdeel 'Erfgoed en de Wereld' onder begeleiding van promotor Dr. Guy Bovyn. De studenten en 'Voor Kruis en Beeld' ontwikkelden hiervoor een webapp. Die licht de beelden verder toe en helpt bij de navigatie tijdens de wandeling. Samen met de deelnemers gingen de studenten zo op zoek naar de vele Maria-gevelbeelden.

http://www.lilodesign.be/Project_Mariabeeldjes/public_html/

Van de 'Bedrukte Moeder Gods' naar 'Hulp der Christenen'

Antwerpse processiemadonna's, 4

Jos Dobbeleers

Voor de vierde aflevering van onze Antwerpse processiemadonna's begeven we ons naar de Sint-Jacobskerk, de Antwerpse parochiekerk die in het begin van de 18de eeuw (1705) van paus Clemens XI de uitzonderlijke eretitel van 'insignis' (= vermaarde) verkreeg. Deze status bleef bestaan tot aan de vooravond van de Franse revolutie.

Deze buitengewoon rijke kerk bezit uiteraard ook een processiemadonna. Het beeld prijkt boven het altaar in de Mariakapel. Een Maria-altaar bestond reeds in de 15de eeuw (1490), maar toen was het nog in de oude Sint-Jacobskapel. De bouw van de huidige kerk, o.l.v. Herman de Waghmakere de Oude, werd aangevat in 1491 en in de loop van de 16de eeuw kwam er een Mariakapel tot stand. In 1624 werd beslist deze kapel langs noord- en oostzijde uit te breiden. Het project vorderde traag door een geschil over de bouwgrond; het duurde tot 1640 vooraleer de kapel kon worden ingewijd.

Sebastiaan Van den Eynde (1624–1702) maakte het huidige portiekaltaar voor de kapel. Het werd in 1664 ingewijd door bisschop Ambrosius Capello, terwijl de werken eigenlijk pas voltooid waren in 1676. Origineel werd dit altaar, met zijn mooie getorste zuilen, geconcipieerd voor het schilderij 'Onze-Lieve-Vrou ten-hemel-opgenomen' door Philip Fruytiers (1610-1666). In de altaarbekroning herinnert het chronogram "*DeIpara assVMpta / patet / nobIs IanVa CaeLI*" ('de Moeder Gods in de hemel opgenomen blijkt voor ons de deur van de hemel'; getalwaarde 1664) nog aan

dit schilderij, een altaarstuk dat al omstreeks 1700 verdween. Als vervanging voor dit schilderij plaatste men het beeld van de 'Bedrukte Moeder Gods' (de neergezeten Maria draagt de dode Christus op haar schoot = piëta). Hiervoor werd een architecturaal uitgewerkte ondiepe nis gecreëerd en een sokkel geflankeerd door twee engelen in aanbidding. Omdat de piëta in deze onbedoelde context te klein overkwam, voegde men een monumentale stralenkrans met zinnebeeldige duif achter de voorstelling toe. Deze voorstelling werd later dan weer vervangen door een groot kruis, behangen met lijkdoek. Deze piëta, een gepolychromeerde houten sculptuur, toegeschreven aan Artus Quellin de Jonge, werd in 1650 verworven en reeds datzelfde jaar door bisschop Gaspar Nemius 'verheven' (gewijd).

Foto hiernaast, de processiemadonna 'Hulp der Christenen' op haar altaar, foto WS 1 april 2016

Flambeeuwscild van de Broederschap der Bedrukte Moeder

De devotie tot de 'Bedrukte Moeder Gods' werd in de volgende jaren geïllustreerd door het schenken van gewaden, gunsten en zelfs door een wonderbare genezing.

In 1673 geneest de twintigjarige Dorothea Janssen, geboren in Kopenhagen en luthers opgevoed, bij het bidden voor dit beeld plots van een kankergezwell aan de borst. Uit dankbaarheid bekeert zij zich tot het katholicisme. De toenemende verering voor de Bedrukte Moeder Gods geeft enkele weken later aanleiding tot de oprichting van de gelijknamige broederschap. Men vindt de broederschapslijst aan de westwand nabij het portaal in de kruisbeuk noord. Men vindt tevens een getrouwe, gekleurde voorstelling van het beeld op het offerblok in de kapel met als bijhorende boodschap "Nood zoekt troost".

Het beeld van de Bedrukte Moeder Gods

beschikt over een fraaie halfronde mantel in paars fluweel waarop vijf cartouches met geborduurde passievoorstellingen en floraal sierborduurwerk in goud- en zilverdraad. Wegens de fragiele staat van het textiel kan deze mantel echter niet tentoongesteld worden.

Tot ergens in de 19de eeuw werd het beeld van de Bedrukte Moeder jaarlijks rondgedragen in de processie die telkens plaats vond op H. Drievuldigheidszondag (de zondag na Pinksteren). Haar laatste rondgang was evenwel in de 20ste eeuw en meer bepaald in 1945 in de dankprocessie die te Antwerpen plaatsvond n.a.v. het einde van de Tweede Wereldoorlog. In de loop van de 19de eeuw voelde de bevolking zich enerzijds niet meer zo aangetrokken tot de voorstelling van de Moeder van Smarten en anderzijds wou men, meer dan waarschijnlijk, een processiebeeld dat qua voorstelling en door de gepaste kledij (overgewaaid uit Spanje) kon wedijveren met de andere populaire processiemadonna's van Antwerpen.

De keuze viel op het hiervoor geknipte beeld 'O.-L.-Vrouw, Hulp der Christenen' (Auxilium Christianorum) dat tot dan op het altaar van de H. Kruiskapel stond en wel al in de processie van 15 augustus werd rondgedragen. Het is een houten staakbeeld dat door middel van een keurslijf en de nodige pronkkledij meer omvang krijgt. Maria en Kind zijn traditioneel Spaans gekleed met vergulde koperen schoot, kronen en juwelen. O.-L.-Vrouw houdt een scepter in de rechterhand en draagt het Jezuskind, dat de rijksappel toont en iedereen zegent, op haar linkerhand. Buiten deze kledij beschikt het Mariabeeld nog over een uitgebreide garderobe en wordt ze gekleed volgens de periode van het liturgische jaar.

met 2012 en zelfs ook vorig jaar (2015). Bij deze laatste rondgang kwam het processiebeeld mooi verzorgd naar buiten. Hiervoor zorgde Noortje Cools, de jonge restauratrice waar de vereniging 'Voor Kruis en Beeld' regelmatig beroep op doet en die steeds keurig werk aflevert.

De verflagen op het gelaat van Maria en van het Kindje Jezus kwamen los en hier en daar vormden zich blazen. Dit alles werd kunstig bijgewerkt. Bovendien kreeg O.-L.-Vrouw nog twee nieuwe vingers die ze in de loop der jaren was kwijtgeraakt.

Laat ons hopen dat dit lovenswaardig initiatief nu geen stille dood mag sterven. Het beeld 'Auxilium Christianorum' wordt soms ook nog gevraagd om in de processie van Sint-Paulus meegedragen te worden (afb. op p. 18, linksboven); processie die jaarlijks wordt gehouden naar aanleiding van de Scheldewijding. Een bedenking hierbij: is het misschien niet mogelijk om, door samenwerking met meerdere Antwerpse parochies, een grotere rondgang te organiseren om zodoende meer publieke belangstelling te wekken?

In de loop der jaren groeide dit beeld uit tot het belangrijkste Mariaal devotiebeeld van de kerk waardoor het definitief verhuisde naar de Mariakapel en daar de plaats innam van de Bedrukte Moeder, die sindsdien haar plaats kreeg op een sokkel tegen de muur links van het altaar.

O.-L.-Vrouw Hulp der Christenen werd dan ook het vaste processiebeeld van Sint-Jacobskerk dat trouw werd rondgedragen tot de 60er jaren van de vorige eeuw wanneer de meeste processies ter ziele zijn gegaan.

Er is door de Sint-Jacobskerk nog wel een poging ondernomen om de processie nieuw leven in te blazen. De rondgang vond plaats van 2009 tot en

Van de 'Bedrukte Moeder Gods' naar 'Hulp der Christenen' (Jos Dobbeleers)

Boven links: in de Sint-Pauluskerk bij de processie en Scheldewijding op 12 oktober 2014. Links de Madonna 'van het Kasteel' uit Sint-Joriskerk, rechts deze van Sint-Jacobs (foto WS) – Boven rechts, in vol ornaat in de Sint-Jacobskerk - foto WS 2002

Een greep uit de collectie kronen in de vroegere 'schatkamer' van de kerk - foto WS, 2009

Van de 'Bedrukte Moeder Gods' naar 'Hulp der Christenen' (Jos Dobbeleers)

Boven: het processiebeeld van Sint-Jacobs in de Mariakapel ca. 1907 op een prentbriefkaart met verkeerd bijschrift - 'Anvers. Intérieur de la cathédrale. Statue de la vierge', Nels, Bruxelles (serie Anvers N° 135) - verz. WS.

Verder op deze pagina de gesculpteerde broederschapslijst van de 'Bedrukte Moeder Gods' en de geschilderde voorstelling van het offerblok met de tekst "Nood zoekt troost".

O.-L.-Vrouw van de Zwanengang, een 'straat'-madonna die de processiemaadonna mag vergezellen

Met de aanleg van het Frans Halsplein (1970) verdween de overbekende steeg, de Zwanengang. O.-L.-Vrouw van de Zwanengang, die al van voor het Franse bewind in het midden van de steeg prijkte, moest noodgewongen de wijk nemen. In het vooruitzicht van de sloopwerkzaamheden belandde het beeld in 1961 tegen de gevel van het huis Sint-Antonius (Sint-Jacobsmarkt 38) dat tot voor kort het R.V.T. 'De Swane' van de vzw De Goudblomme was. Het beeld kreeg een nieuwe eigentijdse kapel, volledig in glas, in plaats van de vroegere 19de-eeuwse monumentale houten kast.

Onder het octaaf van O.-L.-Vrouw Tenhemelopneming kreeg het Mariabeeld haar mooiste outfit aan en vormde de pallatie en de lichtversiering van de steeg een echte bezienswaardigheid. In de eerste helft van de 20ste eeuw werd het beeld zelfs meegedragen in de Sint-Jacobsprocessie op H. Drievaldigheidszondag. Voor deze gelegenheid kreeg O.-L.-Vrouw van de Zwanengang een van de twee prachtige mantels van het processiebeeld van de kerk te leen. Haar eigen blauwe mantel en de gebruikelijke zilveren attributen waren trouwens te bewonderen in een vitrinekast in het rusthuis "De Swane".

De processie ging zelfs, hoe moeilijk het ook was, langs de smalle ingang (die bovendien nog overwelfd was) door het steegje van ellende. Een hoogdag voor de bewoners.

Onze-Lieve-Vrouw van de Zwanengang in 1929 gedragen bij een processie in de steeg - Foto archief Gazet van Antwerpen

Literatuur

- Rudi Mannaerts, "De sleutel ter openbaring van de Sint-Jacobskerk te Antwerpen, eertijds de 'vermaarde collegiale'" Didactische syllabus, Toerismepastoraal, Antwerpen, 2008
- Wim Strecker, "Beelden en broederschappen" tentoonstellingscatalogus 2009
- "Madonna, beelden van Maria in de Antwerpse binnenstad", Antwerpen 2002
- "Madonna- en heiligenbeelden in de Antwerpse binnenstad", Antwerpen 2010
- Bart Goovaerts, "Verkenningstocht in Sint-Jacobskerk te Antwerpen 1977
- Abbé H. Maho, "La Belgique à Marie", Brussel 1927
- "Jubelprocessie 12 sept. 1976", brochure, uitgegeven n.a.v. 700 jaar Sint-Pauluskerk

Dank aan: Guy Meyer

"De processie der St. Jacobsparochie onzer stad ging verleden Zondag uit. De regen was een groote hinder zoowel voor de toeschouwers als voor hen die er in meelingen. Foto tijdens de plechtigheid op het rustaltaar, aan den hoek der St. Jacobsmarkt opgericht." - 'De stad Antwerpen', 3 juni 1931, p. 268. - (Op het altaar een beeld van de H. Jacobus, geen Madonna)

Vrienden van de Antwerpse Madonna's

(2016)

Begga Andries, Berchem (Antwerpen) – Mw. Basten, Nederland – Eva Coltof-Brouwer, Antwerpen – Boudewijn Callens, Wilrijk – Dree De Vries, Vilvoorde – Guy Deckers, Berchem – T. en C. Derks-Rijsheuvels, Wilrijk – Axel Roseeuw, Antwerpen – Marc Willems, Ekeren.

Leo en Ingrid Berndsen-Scholtz, Antwerpen – Gerarda Beukelaer, Zoersel – Walter Bruynseels, Antwerpen – Michel Buytaert, Wilrijk – Luc Coppens, Ekeren – Agnes De Bleser, Antwerpen – Elisabeth De Kaey-De Frenne, Antwerpen – Mia De Schampheleere, Edegem – Simon Deckers-Cols, Antwerpen – Guy Diercxsens, Hove – Jan Engels, Antwerpen – Paul Govaerts, Merksem – Jean Grobet, Antwerpen – Wieland Janssens, Londen (V.K.) – Frank Judo, Rumst – Eliane Leijns, Deurne – Pascal Mallien, Schilde – Johanna Peeters, Deurne – Paul Peeters, Gierle – Herman Pepermans, Berchem – Jozef Rombouts, Schoten – Familie Steenackers, Oostende – Etienne van Caster, Mortsel – Paul van den Hove d'Ertsenryck, Zandhoven – Simonne Van Heurck, Antwerpen – Jan Van Rompaey, Berlaar – R. Vertriest, Hove.

Suzanne Arnou, Brasschaat – Augusta Arts, Antwerpen – Paul Arts, Antwerpen – Maria Avonts, Hemiksem – Lydia Baeck, Wilrijk – Lode Baplue, Brasschaat – Joanna Bastiaens, Antwerpen – Isa Bekers, Borgerhout – Mariette Belderbosch, Merksem – Bart Belmans, Berchem – Jos Berckmans, Wilrijk – Henry Bergsma, Borgerhout – Alfons Bertels, Borgerhout – Jeroen Boel, Waasmunster – Brenders-Janssen, Merksem – Simonne Brusseleers, Zoersel – Ward Buys, Merksem – Henri Cant, Deurne – Patrick Castelein, Kontich – Paul Cattrysse, Hamme – Daniel Christiaens, Antwerpen – Rob Claeys, Overijse – Magda Claesen, Wilrijk – A. Collart-Verelst, Deurne – Walter Corluy, Berchem – Marc en Françoise Corluy-Schaffers, Wilrijk – Bruno Cornelis, Itegem – Stefan Croenen, Borgerhout – Maurice D'Hoore, Zingem – Roland Daes, Antwerpen – H. en M. De Belder-De Broeck, Deurne – Rudolf De Bleser, Gent – Jozef De Bleser, Merksem – Jean-Pierre De Bruyn, Oostakker – Mw. De Bruyn-Nuyts, Antwerpen – Pierre De Deken, Berchem – A. De Keersmaecker, Antwerpen – Jean-Marie De Meulder, Antwerpen – Christel De Meulder, Kontich – Alfons De Meulder, Merksem – Guy De Munck, Antwerpen – Andre De Proft, Aalst – Daniel De Rycke, Antwerpen – Henri De Sagher, Puurs – Eric Deckers, Schoten – Margriet Dedroog, Merksem – René della Faille de Waerloos, Kontich – R. en M. Desmet-Bernad, Antwerpen – Irene Dewaele, Kapellen – Jacques Dierckx, Knokke-Heist – Cornelis Dietvorst, Borgerhout – Jos Dobbeleers, Antwerpen – W. Dobbeleers-Borghs, Merksem – Dhr. en Mw. Dor-Delori, Wilrijk – J. Driesen-Van Rossum, Antwerpen – Ch. du Bois de Vroylande, Malvoisin (Gedinne) – Marie-Claire du Bois de Vroylande, Beauvechain – Paul Durt-Joos, Edegem – Elisabeth Elewaut, Antwerpen – Luk Fabr , Borsbeek – Luc Fornoville, Berchem – Freddy Franck, Berchem – Baudouin Goeminne, 's Gravenwezel – Franciscus Goossens, Antwerpen – Georges Gorremans, Borgerhout – Marc Groetaers, Wilrijk – Heemkring Linsella, Liezele (Puurs) – Philippe Hernould, Antwerpen – Michel Hertoghe, 's Gravenwezel – M.L. Heymans, Antwerpen – Robert Holtrust, Essen – P. Horemans, Deurne – Emmanuel Hurtekant, Assebroek – Elisa Huysmans, Antwerpen – Georges Impens-Stoot, Antwerpen – Marc Install , Brasschaat – C. Janboers, Boechout – Theodora barones Janssen-Arts, Brussel – Myriam Janssens, Wilrijk – Marie-Louise Keusters, Wommelgem – Bernadette Kiebooms, Boechout – Gerardus Koene, Antwerpen – J. en H. Kusters-Van Aken, Merksem – Lamiroy-Foket, Mortsel – Ingrid Langohr, Antwerpen – Madeleine Le Grelle, Sint-Pieters-Woluwe – Rosa Lenssens, Berchem – Lippens-Dobbeleers, Antwerpen – Marcelle Lombaerts-Van den Bril, Boom – Jean Pierre Loos, Edegem – Lotus Bakeries, Lembeke – Willy Lucidarme, Nieuwpoort – Bruno Luyten, Puurs – L. en J. Luyten-Collin, Antwerpen – J. en O. Machiels-Osterrieth, Aartselaar – Gino Maes, Zwijndrecht – Madeleine Manderyck, Antwerpen – Jozef Marijsse, Merksem – Gerda Marin, Antwerpen – Jean Mattheessens, Antwerpen – André Meeus, Antwerpen – Marsel Mertens, Merksem – Paul Meulendijks, Deurne – Pierre Michelet, Hove – Chris Michiels, Mortsel – Alma Mommaers, Antwerpen – Godelieve Monden, Antwerpen – Peter Moraux, Antwerpen – Chr. Museum, Berchem – André Myncke, Antwerpen – Marie Naedts, Wijnegem – Willem Nollet, Hove – Miguel

Norbert Ubarri, Alfarnate (Malaga, Spanje) – Gerda-Maria Nuyts, Sint-Job (Brecht) – Hugo Nys, Borsbeek – Ongeschoeide Karmelietessen, Antwerpen – Pieter Oomen-Geenen, Antwerpen – Anita Paermentier – Anna Pellegroms, Boechout – Ria Penders, Brasschaat – Procuur Vlaamse Kapucijnen, Antwerpen – Marleen Regnier, Borgerhout – Martha Rombouts, Edegem – Freddy Rouchet-Dedroog, Merksem – Paul Scheelen – Christel Schillemans, Antwerpen – Schots-De Keyser, Hove – Jacques Smekens, Schoten – Paula Sörnsen, Merksem – St. Nikolaus-Hospital Eupen, Eupen – Dhr. en Mw. Standaert-Billiet, Antwerpen – Louis Stas-Donvil, 's Gravenwezel – Nora Sterkens, Antwerpen – Jozef Steurs, Antwerpen – Wim Strecker, Antwerpen – Gillain Struyf, 's Gravenwezel – Liliane Swolfs, Antwerpen – Godelieve Tirelirens, Berchem – Annick Leclair, Wommelgem – Jan Valvekens, Antwerpen – André Van Baarle, Antwerpen – Vera Van Bortel, Deurne – Marc Van Bouwel-Lembrechts, Deurne – L. Van Campenhout, Mechelen – Joseph van Caster-Grade, Antwerpen – Van de Vijver-Beheydt, Antwerpen – Yves van de Werve de Vorsselaer, Schilde – Jozef Van de Wiele, Antwerpen – Guido Van Den Sande, Ekeren – Alfons Van Den Wyngaert, Kapellen – Theo Van der Auwera, Westmalle – Bertha Van der Elst, Merksem – Cornelia Laboyrie (wed. Van der Ploeg), Kapellen – Dhr. en Mw. Van Deun-Dewitte, Antwerpen – Beatrijs Van Gestel, Berchem – Martha Van Herck, Hoboken – Ivo Van Hoorebeke, Wilrijk – Van Hooydonck-Pauwels, Brasschaat – Ann Van Houtte, Antwerpen – Van Impe-Monte, Mortsel – Benoit van Lidth de Jeude, Antwerpen – Van Lier-Winnepenninckx, Antwerpen – Nicole Van Look, Ekeren – Marie-Louise Van Rompaey, Schoten – Erwin Van Sweevelt, Antwerpen – Vandeplass-Gasia, Antwerpen – Gilbert Vandeputte, Berchem – Hugo Vanderhoeght, Antwerpen – Ernest Vanderlinden, Berlaar – Vangenechten-Van den Bossche, Antwerpen – G. Vanhalme, Harelbeke – Etienne Vanhamel, Antwerpen – Virginia Vanminsel, Deurne – Ronald Vanoystaeyen, Boechout – Rosalia Vekemans, Lier – Chris Verbeeck, Hove – Pierre Verelst, Antwerpen – Werner Verelst, Deurne (Antwerpen) – Mme. Vve Philippe Verhoosel, Woluwe-St. Pierre – Agnes Vermeulen, Kontich – Josette Verschaeren, Wilrijk – Antoon Verstreken, Antwerpen – Sylvain Wagenaar, Wijnegem – Willy Wellens, Antwerpen – Kristel Willekens, Deurne – H. Witters, Zwijndrecht – Lucas Zaman, Antwerpen.

Publicaties van Voor Kruis en Beeld

- '1814-2014, verdwenen, verschenen. Wandelgids Antwerpse Madonna's', Voor Kruis en Beeld vzw, Antwerpen, 2014. – 28 p. A5-formaat, geïllustreerd + plattegrond A4. Bestelbaar op het secretariaat van Voor Kruis en Beeld (zie hieronder) aan 2 euro + verzendingskosten.
- M. Norbert Ubarri, T. Michielsens, A. Beke en K. Janssen, 'Onze-Lieve-Vrouw der Eenzaamheid van Antwerpen', Voor Kruis en Beeld vzw, Antwerpen, 2010. – 12 p. A4-formaat, geïllustreerd. Bestelbaar op het secretariaat van Voor Kruis en Beeld aan 2,5 euro (zwart-wit) of 7,5 euro (kleur) + verzendingskosten.

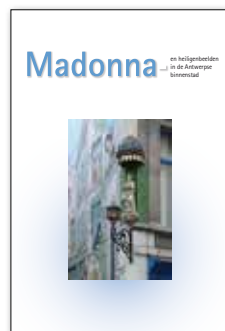

Madonnaboek

'Madonna- en heiligenbeelden in de Antwerpse binnenstad', Antwerpen, 2010. – 272 pagina's, 16 x 24 cm, ca. 600 foto's. Uitslaande plattegrond. – ISBN 9789085865353 – Verkoopprijs 19,50 euro.

Verkrijgbaar op volgende verkooppunten: Kathedraalshop (Lijnwaadmarkt), Stadswinkel (Grote Markt), Shop Rubenshuis (Wapper), MAS-Shop (Hanzestedenplaats) en 'De 3 Leliën' (Leopoldstraat 59).

Bestelbaar via het secretariaat van Voor Kruis en Beeld (03 455 58 44 – secretariaat@verbeelding.be), in de boekhandel of rechtstreeks bij uitgeverij BAI (03 320 95 95 – info@blonde.be).

De gerestaureerde Madonna op de hoek van de Leeuwenstraat en Reyndersstraat - Foto WS, 2015